

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

FORMATION OF CULTURAL COMPETENCE OF FUTURE PROFESSIONALS OF STATE CRIMINAL-EXECUTIVE SERVICE BY ARTIST LITERATURE

У статті на основі аналізу сучасних тенденцій розвитку освітньої галузі та вимог державних і міжнародних документів обґрунтовано необхідність формування культурологічної компетентності працівників Державної кримінально-виконавчої служби України засобами художньої літератури. З.Є. Шумейко доводить доцільність використання творчої спадщини письменників епохи Романтизму (П. Куліша, Ганни Барвінок, Матвія Номиса, Марка Вовчка) етнографічним і культурологічним характером їхньої творчості, а також широким спектром їхньої культурологічної діяльності. Автор визначає основні положення світоглядної концепції письменників-романтиків: фольклорна й етнографічна спадщина є невичерпним джерелом народної мудрості, на основі якої має здійснюватися формування майбутніх поколінь українців; необхідність формування національно-культурного середовища шляхом розвитку періодичних видань, художньої літератури, книгарень, що мало забезпечити популяризацію вітчизняної культури, підвищити рівень національної свідомості молодого покоління; громадянська органи державної влади й місцевого самоврядування мають дбати про розвиток культури й освіти заради формування майбутніх поколінь, мають заохочувати талановиту молодь до всебічного розвитку. Автор визначає основні шляхи використання творчої спадщини українських письменників доби Романтизму у професійній підготовці майбутніх працівників Державної кримінально-виконавчої служби: оновлення змісту лекційних і практичних дисциплін із соціогуманітарного і професійного циклів, формулювання завдань для науково-дослідницької і самостійної роботи студентів; популяризація культурологічних ідей митців під час наукових і виховних заходів, перевидання і подальше дослідження творчої спадщини вказаних персоналії.

Ключові слова: культурологічна компетентність, працівники Державної кримі-

нально-виконавчої служби, художня література, письменники, доба Романтизму.

In the article on the basis of the analysis of modern tendencies of educational branch's development and state and international documents' requirements the necessity of formation of cultural competence of employees of the State criminal-executive service of Ukraine by means of fiction is substantiated. Shumeiko Z.Ye. proves the usage of the creative heritage of writers of the Romantic period (P. Kulish, Hanna Barvinok, Matvii Nomys, Markj Vovchok) with the ethnographic and cultural character of their creativity, as well as a wide range of their cultural activities.

The author defines the basic provisions of the ideological concept of Romantic writers: first, folklore and ethnographic heritage is an inexhaustible source of folk wisdom, on the basis of which future generations of Ukrainians should be formed. Secondly, the need to create a national and cultural environment through the development of periodicals, fiction, and bookstores, which was to ensure the popularization of national culture and, accordingly, to raise the level of national consciousness of the younger generation. Thirdly, the people, public authorities and local self-government must take care of the development of culture and education for the sake of shaping future generations, so they should encourage talented youth to develop fully. The author defines the main ways of using the creative heritage of Ukrainian Romanticism writers in the professional training of future employees of the State criminal-executive service: updating the content of lectures and practical disciplines in socio-humanitarian and professional cycles, formulating tasks for research and self-study students; popularization of cultural ideas of artists during scientific and educational events, reissue and further study of the creative heritage of these personalities.

Key words: cultural competence, employees of the State criminal-executive service, fiction, writers, Romanticism.

УДК 37(092)(477«1823/1901»(043.5)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-3.31>

Шумейко З.Є.,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
та гуманітарних дисциплін
Академії Державної пенітенціарної
служби

Постановка проблеми в загальному вигляді.

19 травня 2005 року на міжнародній конференції в Бергені (Норвегія) відбулося приєднання України до Болонського процесу, що стало початком переходу вітчизняної системи освіти на компетентнісну основу. У Концепції «Нова українська школа» визначено перелік ключових компетентностей, які мають забезпечити можливості для особистісної самореалізації і розвитку творчого потенціалу в процесі навчальної і професійної діяльності. Серед них вказано загальнокультурну грамотність як здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід і почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння влас-

ної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших [1].

У науковому дискурсі здебільшого вживається дефініція «культурологічна компетентність», яка розглядається як сукупність знань про культуру в широкому та вузькому понятті цього слова, яка дозволяє намалювати цілісну картину світу та показати значення навчальної дисципліни для уточнення цієї картини, що дозволяє визначити місце людини в світі та способи зміни світу з урахуванням отриманих знань [3]. Отже, одним із основних завдань сучасної середньої і вищої освіти є формування культурологічної компетентності в молодого покоління, що має забезпечити

йому повноцінне життя в мультикультурному світі, а також сприятиме розвитку гармонійної особистості, професіонала своєї справи. Особливого значення формування зазначеного феномена набуває в професійній підготовці майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби, які з огляду на їхні службові обов'язки мають налагоджувати стосунки з різними категоріями населення – колегами, відвідувачами, ув'язненими та їхніми родичами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Особливості впровадження культурологічного підходу в теорію та практику вищої освіти обґрунтовано у працях Є. Баллера, Є. Бондаревської, І. Зязюна, О. Рудницької, В. Сластьоніна та інших. Необхідність культурологічної спрямованості професійної підготовки майбутніх фахівців доведена у працях Л. Буєвої, І. Луцької, В. Маслової, О. Попової, Н. Сердюк. Особливості формування професійних компетентностей працівників правоохоронних органів і Державної кримінально-виконавчої служби висвітлено у працях Н. Артикуци, Б. Олешко, Ю. Прадіда, О. Прохоренко-Дученко, А. Токарської, О. Третяк, Л. Чулінди.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури, вивчення реального стану професійної підготовки працівників Державної кримінально-виконавчої служби свідчать про недостатній рівень сформованості в них культурологічної компетентності. Це і підтверджує актуальність та практичну значущість проблеми дослідження.

Мета статті полягає у визначенні особливостей формування культурологічної компетентності працівників Державної кримінально-виконавчої служби засобами художньої літератури.

Виклад основного матеріалу. Система підготовки майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби України визначається стандартами вищої освіти, які розробляються окремо для кожного освітнього ступеня в межах кожної спеціальності. Відповідно до вимог стандартів вищої освіти планується зміст вищої освіти вказаних фахівців, який охоплює вимоги до компетентностей, світогляду, громадських, професійних якостей майбутніх працівників Державної кримінально-виконавчої служби, що формуються в межах освітнього процесу в закладах вищої освіти.

Очікувані результати навчання (компетентності), якими має оволодіти здобувач відповідного рівня вищої освіти, описуються в освітньо-професійній програмі підготовки фахівців Державної кримінально-виконавчої служби як системи освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які здобули освіту за цією програмою і засвідчили готовність до здійснення професійної діяльності. Ці освітні компоненти презентовані

через систему сформованих компетентностей, серед яких важливе місце посідає культурологічна.

Аналіз наукових джерел дозволив дійти висновку, що культурологічна компетентність – це здатність майбутнього фахівця орієнтуватися в питаннях культури як цілісного феномена, сформованість умінь вписувати явища в її контекст, усвідомлювати зв'язок між різними галузями культури [3]. На думку Н. Остапчук [2], поняття «культурологічна компетентність» характеризується такими ознаками: вона належить до інтелектуальних здібностей індивіда; передбачає формування навичок адекватного використання культурної спадщини, а також накопичення знань про культуру як цілісну систему, різноманіття культур у просторі й часі, взаємодію культур, типи культур, закономірності розвитку соціокультурного життя, закономірності художнього процесу, історію ментальностей за допомогою спеціально організованого навчання; сприяє вихованню потреб у правильній соціально-культурній самоідентифікації людини, а також утвердженню національної, культурної, соціальної й релігійної толерантності (терпимості до чужих думок, вірувань, поведінки) як природної норми суспільної свідомості; виховання культурою відбувається через занурення людини в її багатомірний простір [2].

М. Якубовська, обґрунтовуючи доцільність формування культурологічної компетентності в студентів технічного профілю, наголошує, що студенти, які мають сформовану культурологічну компетентність, будуть більш ефективними у навчанні і вирішенні проблем, оскільки усвідомлення архетипу навчання як важливого складника мотиваційної діяльності формує парадигму необхідності самоконтролю виконання завдання і об'єктивне самооцінювання результатів після завершення завдань, бо фундамент культурологічної компетентності, покладеної в основу навчання, дозволяє регулювати дії, думки й емоції у процесі досягнення бажаного результату [4]. Погоджуючись із дослідницею, автор зазначає, що культурологічна компетентність майбутніх фахівців є підтвердженням їхнього широкого світогляду, творчого підходу до справи, здатності розуміти етнічні, релігійні особливості інших людей, толерантності і готовності до розв'язання конфліктів на культурному ґрунті.

Одним зі складників національної культури є художня література як мистецтво слова. Саме вона, на думку автора, є важливим засобом формування культурологічної компетентності майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби. У центрі уваги – творчість українських письменників доби Романтизму – Марка Вовчка, Пантелеймона Куліша, Ганни Барвінок, Матвія Номиса. Такий вибір зумовлений виразним етнографічним і культурологічним характером їхніх

творів, що дасть змогу майбутнім фахівцям краще дослідити матеріальну й духовну культуру минулих поколінь українського народу, зрозуміти особливості національного менталітету й характеру. Зазначені митці мали ґрунтовний досвід діяльності в інших сферах, наприклад Пантелеймон Куліш був істориком, філософом, літературознавцем, перекладачем, автором першої української граматики, громадським діячем, Матвій Номис – мовознавцем-лексикографом, фольклористом, етнографом, краєзнавцем. Тому залучення в процесі роботи такого різноманітного матеріалу сприятиме розширенню студентського світогляду, їхньому особистісному і професійному зростанню.

Здійснений аналіз художніх творів письменників-романтиків і досвід їхньої просвітницької діяльності дав змогу визначити основні положення їхньої світоглядної концепції, серед яких важливе місце посідає ідея, що фольклорна й етнографічна спадщини є невичерпним джерелом народної мудрості, на основі якої має здійснюватися формування майбутніх поколінь українців. Вони відстоювали думку про необхідність формування національно-культурного середовища шляхом розвитку періодичних видань, художньої літератури, книгарень, що мало забезпечити популяризацію вітчизняної культури, підвищення рівня національної свідомості молодого покоління. На їхню думку громадськість, органи державної влади й місцевого самоврядування мають дбати про розвиток освіти майбутніх поколінь, для чого вони мають заохочувати талановиту молодь шляхом надання матеріальної підтримки за рахунок закладів освіти, меценатів, громади.

У процесі порівняльного дослідження творчої спадщини митців-романтиків і положень сучасних законодавчих і нормативно-правових актів, які визначають зміст сучасної вищої освіти, було визначено низку прогресивних ідей, придатних для впровадження в професійну підготовку майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби України з метою формування їхньої культурологічної компетентності. Це можна здійснити такими шляхами: розширення змісту таких соціогуманітарних і професійних дисциплін як «Історія України», «Історія української і зарубіжної культури», «Українознавство», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», шляхом розроблення нових тем лекційних і практичних занять, присвячених поглядам зазначених персоналій на культуру, мистецтво, освіту, виховання, громадську діяльність. Доцільно формулювати теми студентських доповідей у контексті самостійної і науково-дослідницької роботи на такі теми: співпраця Пантелеймона Куліша з журналом «Основа»; перекладацька діяльність Пантелеймона Куліша; участь Матвія Номиса в організації українського магазину; внесок Матвія Номиса у створення

«Тарасової книгарні», фольклористична діяльність Матвія Номиса; внесок Матвія Номиса в розвиток українського мовознавства; відображення характеру української жінки в оповіданнях Марка Вовчка; культурницько-етнографічна діяльність Марка Вовчка.

Доцільним є ознайомлення майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби України з науково-педагогічною спадщиною письменників доби Романтизму в процесі написання рефератів, доповідей, статей, курсових робіт, а також роботи науково-методичних семінарів і конференцій, які проводяться на базі закладів вищої освіти. Це має стимулювати студентів до подальшого самостійного вивчення культурологічних ідей і різних сфер діяльності митців, популяризації вказаних персоналій серед широкого загалу.

Виникає необхідність і у перевиданні художніх і педагогічних творів діячів доби Романтизму, оскільки чимало з них залишаються невідомими для читацького загалу, поза науковим дискурсом через відсутність сучасного видання (наприклад етнографічні оповідання Матвія Номиса). Деякі з цих текстів потребують підготовки спеціальних літературознавчих, мовознавчих, історичних, педагогічних коментарів, які б наблизили їх до сучасного читача, а також передмов.

Для формування культурологічної компетентності майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби України корисною буде й популяризація художніх творів і творчих ідей письменників доби Романтизму в періодичних і наукових фахових виданнях, а також організація і проведення науково-практичних конференцій різних рівнів із метою обговорення різних аспектів їхньої творчої спадщини.

Автор вважає необхідним подальше дослідження маловідомих фактів життя й діяльності письменників доби Романтизму, перепрочитання тих біографічних сторінок, які раніше висвітлювалися тенденційно або ж замовчувалися, а також здійснення порівняльних студій, спрямованих на комплексне вивчення наукової і творчої діяльності зазначених персоналій у взаємозв'язку з іншими представниками національно-культурного відродження XIX століття.

Важливим є використання художнього, етнографічного, мемуарно-біографічного, епістолярного, науково-популярного матеріалу в контексті виховної роботи зі студентами. Тому ефективними формами організації виховної діяльності з майбутніми працівниками Державної кримінально-виконавчої служби України є відвідування театральних вистав, перегляд документальних і художніх кінофільмів, виставок, організація святкувань знаменних і пам'ятних дат, конкурсів на виразне читання творів, інсценізація художніх текстів, проведення літературно-мистецьких віталень.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу підтвердити важливість і практичну доцільність формування культурологічної компетентності майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби України, яку автор розглядає як інтегрований феномен, що охоплює здатність майбутнього фахівця орієнтуватися в питаннях культури як цілісного феномена, сформованість умінь вписувати явища в її контекст, усвідомлювати зв'язок між різними галузями культури, а також сформованість системи ціннісно-світоглядних орієнтирів та особистісних рис (толерантність, патріотизм, здатність до рефлексії).

З'ясовано, що вітчизняна художня література може бути важливим засобом формування феномена, який досліджується. Тому було визначено ідеї з творчої спадщини письменників доби Романтизму, які можуть стати в нагоді у процесі роботи з набуття студентами вказаної компетентності, а також шляхи реалізації спланованої діяльності (навчальний, науково-дослідницький, виховний).

Перспективним напрямом дослідження автор вважає розширення джерельної бази дослідження особливостей формування культурологічної ком-

петентності майбутніх фахівців Державної кримінально-виконавчої служби України за рахунок вітчизняної художньої літератури інших періодів розвитку та української і зарубіжної мистецької спадщини загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепція «Нова українська школа»: затв. Рішенням колегії МОН від 27.10.2016. URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczercziya.pdf> (дата звернення: 10.02.2020).
2. Осадчук Н.П. Культурологічна компетентність як домінуючий складник у системі професійних компетентностей майбутніх офіцерів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 3. С. 129–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VzhDUP_2017_3_25. (дата звернення: 10.02.2020).
3. Стеценко Н.М., Чикалова Т.Г. Теоретичні підходи до інтерпретації сутності культурологічної компетентності. *Педагогічний альманах : зб. наук. праць*. 2014. Вип. 23. С. 208–213.
4. Якубовська М.С. Науково-теоретичні аспекти формування культурологічної компетентності студентів ВНЗ технічного профілю. URL: <http://nauka.zinet.info/38/yakubovska.php> (дата звернення: 15.02.2020).